Юлташ пурнăçĕ

Хура вăрман çийĕпе татăк-татăк кĕрен пĕлĕтсем чупаççĕ, сивĕ çил вĕсене пĕр чарусăр хĕвеланăçнелле хăвалать...

Пĕр виçĕ кун хушши çанталăк питех те аван пулнăччĕ, çуркунне пуçланнă пекех туйăнатчĕ, унтан тепĕр хут сивĕтсе пăрахрĕ. Ура айĕнчи юр каллех хытса кăчăртатакан пулчĕ, йывăççем пăсланчĕç, кайран çак сĕмсĕр çил вĕрме тапратрĕ.

Анчах вăрçă çанталăка пăхмасть, уншăн пурĕ-пĕр. Çил шăхăрни витĕр кунĕн-çĕрĕн йывăр тупăсем ухлатни илтĕнет, сивĕ сывлăшра минăсем шăхăраççĕ, чи малти позицисенче пулеметсем таттисĕр, пĕрре чарăнма пĕлмесĕр тăкăртатаççĕ. Вăхăчĕ-вăхăчĕпе хăлхана моторсем хаяррăн ĕрлени хупласа лартать, кĕçех зениткăсем пеме тытăнаççĕ, пĕлĕтре пĕр харăсах çĕршер çиçĕм çиçнĕн туйăнать. Çав вăхăтрах пехота хăйĕн ĕçне тăвать, метр хыççăн метр малалла шăвать вăл, тăшман çывăхнерех пырса, ăна пĕр харăс вăйлăн çитсе çапма хатĕрленет...

Вăрмантан тухсан çатма пек тикĕс хир тăсăлать, унтан сасартăк – çӳлĕ сăрт, сăрт çиче – чиркӳллĕ пысăк ял. Мускав патĕнче аркатса тăкнă хыççăн тăтăшах хĕвеланăçнелле чакса каякан гитлеровецсем çакăнта çитнĕ те питĕ вăйлă укрепленисем туса кĕрсе ларнă. Вĕсене кунтан пĕтĕм тавралăх таçта çитиех курăнса тăнă, вĕсем пур çĕрелле те тӳррĕн пеме пултарнă, çавăнпа та ку ял çине ниепле те тăрук пырса кĕме юраман. Н-ски полк командованийĕ çакна питĕ аван ăнланнă, çавăнпа та вăл нимрен малтан тăшмана хавшатса çитермелли майсем шыранă.

...Каç пуласпа полк штабĕн начальникĕ разведка взвочĕн командирне, Инкин лейтенанта хăй патне чĕнтерчĕ те:

– Кĕçĕр пысăках мар "экскурси" тăвас пулать, – терĕ. – Тăшманăн огневой точкисене хыпашласа пăхăр, оборона системине лайăххрах пĕлме тăрăшăр. Хăш тĕлте, мĕн чухлĕ... Задача – питĕ кăткăс та ответлă. Кама ярассине хăвăн пĕлмелле, ответне эс тытатăн. Ăнланатăн-и?

– Ăнланатăп.

– Çынсене халех хатĕрле. Кайран мана пĕлтер.

– Есть!

Разведчиксен командирĕ урăх пĕр минут та тытăнса тăмарĕ, тӳрех хăйĕн подразделенине, штаб начальникĕн приказне пурнăçлама кайрĕ. Паллах, сывă пулнă пулсан разведкăна вăл хăй кайнă пулĕччĕ, анчах иртнĕ эрнере "чĕлхе" тытма кайсан ăна сылтăм хулĕнчен пуля лекнĕ те, вăл ăна халь мăйĕнчен бинтпа çакса çӳренĕ. Пуля шăмма тивменнипе суранĕ йывăрах пулман, çавăнпа та вăл медсанбата та кайман, взводрах юлнă, санротăна перевязкăна çеç çӳренĕ.

– Акатовăн группине ярас... – шухăшласа пычĕ Инкин. – Шанчăклăрах пулĕ...

Хăйĕн взводĕнчи боецсене вăл пурне те питĕ лайăх пĕлсе тăнă. Пĕрисем, калăпăр, йĕлтĕрпе çил-тăман кăларса чупма пултараççĕ, теприсем йывăççем тăррине пакша пек хăпарса каяççĕ, виççĕмĕшсем вĕççе пыракан кайăка пĕрре куç хупса илнĕ хушăрах персе антараççĕ... Çавăнпа та вăл, çынсене разведкăна янă чух, кам мĕне пултарнине асра тытса суйласа илнĕ.

Кĕçĕр акă пĕр ик километра яхăн кăкăр таран юр ăшшĕн упаленсе каймалла, çырма урлă каçмалла, унтан сăрт çине хăпармалла... Ку ĕç валли Акатов йышши сибиряксем кирлĕ. Вăл – Алтайра çуралса ӳснĕ тĕреклĕ йĕкĕт, хулпуççийĕ аршăн сарлакăш, питçăмартинчен пӳрнепе пуссан юн пĕрхĕнессĕн туйăнать, пысăк кăвак куçĕ иксĕлми хастарлăхпа ялкăшса тăрать. Мĕн пĕчĕкренпех сунарçăсем хушшинче ӳснĕскер, вăл вунçичĕ çултах пĕр-пĕччен упана хирĕç пулса, ăна хăрушă тытăçура аслашшĕн кукăр кинжалĕпе чиксе пăрахнă. Çавăнтан вара ăна ял çыннисем "Ванька-Медвежатник" тесе ят панă. Ваттисем ырланă, çамрăккисем кăштах кĕвĕçнĕ, сарă хĕрсем – пĕр-пĕри сисиччен – ун çине ăмсанса пăхнă. Çара каймалли вăхăт çитнĕ тĕлелле вара вăл картинсем çинчи вырăс богатырĕсем пекех пулса тăнă.

Фронта килсен Акатов тӳрех разведчиксем хушшине лекнĕ. Унăн хăюлăхне, вăл хуть те мĕнле задание те тĕп-тĕрĕс пурнăçласа пыма пултарнине кура, ăна часах сержант ятне панă та отделени командирĕ тунă. Çавăнтан вара унăн фронтри биографийĕ тата ытларах пуянланнă. Нимрен хăрама пĕлмесĕр, вăл хăйĕн боецĕсемпе тăшман позицийĕсем патнех шăва-шăва пырса унăн пулемечĕсене шарлами тунă, темиçе "чĕлхе" тытса килнĕ, пĕр разведкăран та трофейсăр таврăнман...

Пĕррехинче, чăнах та, питĕ кулăшла пулса тухнă. Хăйĕн юлташĕсемпе тăшман тылĕнчен таврăннă чух вăл сасартăк ял хĕрринчи пĕр арпалăхра иккĕн-виççĕн нимĕçле мăкăртатнине илтнĕ. Хăйсене палăртас мар тесе, вĕсен кунтан питĕ шăппăн, никам сисмелле мар иртсе каймалла пулнă ĕнтĕ, анчах та Акатов, ăна-кăна шутламасăрах, темшĕн çав фашистсене тапăнма шут тытнă. Вăл боецсене хуллен кăна команда панă та арпалăха ыткăнса кĕнĕ. Ку ытла та кĕтмен çĕртен пулнипе гитлеровецсем хирĕç те тăрайман, разведчиксем вĕсене темиçе самантрах ним сассăр тирпейлесе хунă. Унтан Акатов арпалăхăн малти стени çумĕнче çĕр айнелле анмалли шăтăк пуррине асăрханă.

– Э, кунта арлан йăви те пур иккен!–тенĕ те çамрăк командир, шăтăкалла икĕ "хăяр" – çавракa граната ывăтнă.

Шалтан пĕр сасă та илтĕнмен. Вара Акатовпа икĕ боец çĕр айнелле чупса аннă та шăрпăк çутса пăхнă. Ку – халь çеç туса пĕтернĕ дзот пулнă иккен. Виçе амбразура: пĕри

пулемет валли, иккӗшӗ автоматсем валли. Пулеметне те илсе пынӑ, вырнаҫтарма кӑна ӗлкӗреймен.

– Питӗ вӑхӑтлӑ пулнӑ иккен эпир килни, – терӗ боецсенчен пӗри, ҫӗнӗ спичка ҫутса. – Э-э, ара, хуҫи те кунтах-мӗн!

Пурте вӑл кӑтартнӑ ҫӗрелле пӑхнӑ. Кӗтесре фашист офицерӗн вилли саркаланса выртнӑ. Унпа юнашарах пысӑк хура чӑматан тӑнӑ.

– Пурлӑхӗ-мӗнӗпех пурӑнма куҫнӑ-мӗн те... – кулса илнӗ пӗр боец, чӑматана ҫӗклесе пӑхса. – Йывӑр, ача! Уҫса пӑхасчӗ, мӗн тултарнӑ-ши унта?

– Вӑхӑт мар халь!– чарнӑ ӑна Акатов. – Васкас пулать. Тӗрӗслекенсем пирӗнсӗрех тупӑнӗҫ.

Вӑл офицер кӗсйинчи хутсене, парабеллумне кӑларса илнӗ те, дзотра пулнӑ пур трофейсене те боецсене ҫӗклеттерсе, тул ҫутӑлнӑ ҫӗре полка ҫитнӗ. Взвод командирне рапорт панӑ хыҫҫӑн вӗсем иккӗшӗ штаба кайнӑ. Штабра малтан хутсемпе хӗҫпӑшалсене пӑхнӑ, унтан Акатов илсе килнӗ хайхи офицер чӑматанне уҫнӑ. Сӗтел тавра пухӑннисем ун ҫине питӗ интересленсе пӑхса тӑнӑ: чӑнах та, мӗн тултарнӑ-ши ҫав тери нумай?

Анчах ҫиелти япалине туртса кӑларсанах, пурте ахӑлтатса кулса янӑ: вӑл самаях вараланнӑ пӗчӗк ача утиялӗ пулнӑ...

Унтан хӗрарӑм сараппанӗ тухнӑ. Ун айӗнче ултӑ мӑшӑр хӗрарӑм чӑлхи, салфеткӑсем, ҫӳлӗ кӗлеллӗ туфли, тӑватӑ кӑкӑр ҫакки, ултӑ кӗмӗл кашӑк, мулкач тирӗнчен ҫӗленӗ кивӗ муфта, пӗр ярӑм шӑрҫа, тӑватӑ вилка, икӗ тутӑр, хӗрарӑм шлепки...

Штабри ҫынсем антӑхса кайса, варӗсене тытса кулнӑ.

– Ну, трофей-тӑк трофей!

– Хӗрарӑм япалисен магазинӗ вӗт ку!

– Ӑҫтан кӑна пухса ҫитернӗ пуль...

– Тиркемен вара нимӗн те!

– Ара, вӑрӑ хӑҫан тиркесе тӑрать?

Акатов малтанах нимӗнле мар пулса тӑнӑ, темшӗн, ҫынсем унтан хӑйӗнчен кулнӑ пек туйӑннӑ ӑна. Юрать-ха кунсӑр пуҫне ытти трофейсем пулнӑ, атту пӗр ҫак чӑматана ҫеҫ сӗтӗрсе килнӗ пулсан, мӗн курмаллаччӗ-ха? Кипке пухса ҫӳрекен барахольщик ятне илтмеллеччӗ-и? Вара кулсах тӑна кӑларатчӗҫ...

Анчах ку тахҫанах иртсе кайнӑ ӗнтӗ, унтанпа Акатов, тата нумай хутчен разведкӑра пулса, калама та ҫук паха сведенисем пуха-пуха таврӑннӑ. Полкра ӑна халь чи пултаруллӑ разведчик тесе хисепленӗ. Нумай пулмасть, И. шывӗ хӗрринчи ҫапӑҫу хыҫҫӑн, правительство наградине илме тивӗҫлӗ боецсемпе командирсен спискине тунӑ чух, пӗрремӗш вырӑнта унӑн ячӗ пулнӑ.

...Взвод командирӗ Инкин лейтенант ун патне вӑл ҫӗрпӳрт умӗнче, йывӑҫ кӑкӗ ҫинче, ҫыру вуласа ларнӑ чух пырса тухрӗ.

– Здорово, Акатов!

Разведчик ӑна хирӗҫ вӑштах сиксе тӑрса саламларӗ.

– Мӗн вулатӑн пит тӑрӑшсах?

– Килтен ҫыраҫҫӗ...

– Савни пулӗ-ха, пӗр-пӗр сенкер куҫлӑ Нюра е Дуся-Муся?– куҫне хӗссе илчӗ лейтенант. Акатов та ҫемҫен кулса илчӗ.

– Унсӑр та май килмест, лейтенант юлташ, кашни ҫыннӑнах чӗре пур, мӗн тӑвӑн?

– Тӗрӗс, тӗрӗс...

Лейтенант унпа юнашар ларса чӗлӗм чӗртсе ячӗ те унтан хӑй мӗншӗн килнине каласа пачӗ.

– Питӗ ответлӑ ӗҫ, – терӗ вӑл, – полковникпа штаб начальникӗ хӑйсем чӗнсе калаҫрӗҫ манпа. Нумаййӑн кайма кирлӗ мар, пилӗк-ултӑ ҫын пулсан ҫитет. Юлташусем ӑҫта?

– Кунтах, канаҫҫӗ, – пусӗпе ҫӗрпӳрт еннелле кӑтартрӗ Акатов. Унӑн пичӗ ҫинчи кулӑ ҫухалчӗ, куҫӗнче темле урӑхла ҫутӑ ялкӑшма тытӑнчӗ...

– Халех хатӗрленӗр, – терӗ лейтенант. – Эпӗ батальон штабӗнче пулатӑп.

Акатов тӑчӗ те ҫӗрпӳрте кӗрсе кайрӗ. Тепӗр 15–20 минутран унпа пӗрле шурӑ халат тӑхӑннӑ пилӗк боец тухрӗҫ. Пиллӗкӗшӗ те пӗр пек – ҫамрӑк, патвар, ҫилпе кӑштах куштӑрканӑ хӗрлӗ сӑнлӑ йӗкӗтсем. Кашниех автоматпа, халат айӗнчи пиҫиххирен икшер-виҫшер граната ҫакнӑ, хӗвӗсене тата тепрер запаснӑй диск чикнӗ.

– Эпир хатӗр!– кайса пӗлтерчӗ Акатов хӑйсен командирне. – Задача парасса кӗтетпӗр...

Лейтенант вӗсене автомашинӑсем валли тунӑ хӳтлӗхе илсе кӗртрӗ те кӗҫӗрхи разведкӑра мӗн тумалли ҫинчен ӑнлантарма тытӑнчӗ.

– Эсир тӗрӗс сведенисем илсе килнинчен пирӗн ҫитес наступлени ӑнӑҫлӑ пуласси килет, – терӗ лейтенант. – Кашни тӗмескене, кашни лупашкана "хыпашласа" пӑхма тӑрӑшӑр. Блиндажсем, окопсем хӑш тӗлте вӗсен, пулеметсемпе орудисене ӑҫта лартнӑ, укреплениссем хӑш тӗлте начартарах – пурне те пӗлес пулать...

– Ӑнланатпӑр, лейтенант юлташ.

– Епле асӑрханмалли майсене хӑвӑр пӗлетӗр. Астӑвӑр, кирлӗ мар ҫӗртен тытӑҫу пуҫласа ан ярӑр, усӑсӑр ҫухатусем ан пулччӑр.

– Пӗлетпӗр, пирвайхи хут мар вӗт.

– Ну, телей пултӑр!

Разведчиксем хăйсен командирĕпе сывпуллашрĕç те вăрман хĕрринелле кайрĕç. Лейтенант вĕсем çине кăмăллăн пăхса юлчĕ.

– Кусем ахаль таврăнас çук...

Вăрман хĕрринчи юлашки йывăçсем айĕнче Акатов боецсене чарса тăратрĕ.

– Авă, – терĕ вăл, чылаях инçетри сăрт çинче курăнакан юрпа витĕннĕ çуртсем çине кăтартса, – пирĕн çавăнта çитмелле ĕнтĕ. Сăрт патнерех çитиччен пурте пĕрле каятпăр, унта вара виçĕ пая уйрăлса каймалла пулать. Эпир, Быстровпа иксĕмĕр, сăрт çамкине тӳрех хăпаратпăр. Петровпа Файзуллин – сылтăмран каяççĕ. Симонянпа Ищенко – сулахайран... Кайран хăш тĕлте пухăнмаллине çывăхарах пырсан палăртăпăр. Ыйтмаллисем пур-и?

– Çук, ăнланнă ĕнтĕ, – терĕç ăна хирĕç боецсем.

– Ну, апла пулсан, юлашки хут чĕлĕм туртăр та, шăвăнăпăр, вăхăта сая ярас мар.

Лăпсăркка чăрăш айĕнче махорка тĕтĕмĕ йăсăрланма тытăнчĕ. Табакпа "аппаланман" Акатов вăл хушăра маларах тухрĕ те, пĕр йывăç тăрне çурри таран хăпарса, бинокльпе пăхма пуçларĕ...

Каçхи кăвакрах тĕтре витĕр вăл ялти хăшпĕр пӳртсенчен шурă шĕвек тĕтĕм тухнине çеç асăрхарĕ, урăх нимĕн те курăнмарĕ ăна.

– Юрĕ, патне çитсен курăпăр, – шухăшларĕ те вăл, çĕре анса боецсене хускатрĕ.

Вĕсем, пĕрерĕн-пĕрерĕн хирелле тухса, кăпăшка тарăн юр ăшне выртрĕç...

Акатов хăй пуринчен малта упаленсе пычĕ, кашни 40-45 метртанах юлташĕсем çине çаврăна-çаврăна пăхрĕ. Каç пулнă май çанталăк татах сивĕтрĕ, вĕсене хирĕç кассăн-кассăн çил вĕрсе тăчĕ, анчах çынсем шăнма мар, хĕрнĕçемĕн хĕрсе пычĕç. Пĕр пилĕкçĕр метр пек кайсан, Акатов кăштах канас тесе чарăнчĕ те месерле çаврăнса выртрĕ (юр ăшшĕн çул туса упаленсе пыма питĕ йывăр çав!).

Тӳпере пĕр çăлтăр та курăнмасть, сăнсăр кăвак пĕлĕтсем вĕсене пĕтĕмпех хупласа лартнă иккен. Çавăнпа кĕçĕр уйра та питĕ тĕттĕм...

– Ку аван-ха пирĕншĕн... Хамăра палăртмасăр çитме шанчăк ытларах... – çăмăллăн сывласа илчĕ Акатов.

Унпа юнашар Быстров ефрейтор пырса выртрĕ. Ку çын Акатовăн чи çывăх тусĕ пулнă. Истра хулине нимĕçсенчен каялла туртса илнĕ чух ун пурнăçне çăлнă: Акатова çурăмĕнчен штыкпа чикме чупсах çитнĕ нимĕçе хăйне чиксе пăрахма ĕлкĕрнĕ. Çакăн хыççăн вара вĕсем хушшинче нихçан пĕтмелле мар туслăх тĕвĕленнĕ, вĕсем пĕр-пĕринчен ниçта та уйрăлман, пĕри ăçта кайнă, тепри те çавăнтах пынă. Аслă командирсем те вĕсене уйăрма тăрăшман, мĕншĕн тесен вĕсем пĕрле пулни ĕçе усă кӳнĕ çеç.

– Ма чарăнтăн?– ыйтрĕ Быстров.

– Эсир хашкама ернĕ пуль, терĕм...– кулса илчĕ Акатов.

– Ну-у, калаçатăн кирлĕ мара!

– Апла пулсан, кайăпăр.

Каллех малалла шума тытăнчĕç. Текех Акатов ял умĕнчи сăрт патне çитиччен те чарăнмарĕ. Кунта вара вĕсем кăшт кăна канса выртрĕç. Акатов, хăйсен задачине тата тепĕр хут астутарса, камăн ăçталла кайса мĕн тумаллине кăтартса пачĕ те кайран пурне те çав лупашкана пухăнма хушрĕ.

Боецсем икшерĕн ик еннелле шуса кайса куçран çухалсан, Акатовпа Быстров та сăрталла хăпарма тытăнчĕç. Ерипен, чарăна-чарăна итлесе, асăрханса хăпарчĕç вĕсем. Халлĕхе ниçтан та пĕр сас та илтĕнмерĕ. Сайра хутра çеç тăшман енче пĕр-пĕр пулемет кĕскен кăна такăртатса илет те каллех шăпланать.

Анчах ку шăплăх ултавлине туссем питĕ лайăх пĕлнĕ: хăйсенчен 100-150 метртах тискер тăшман ларнă-çке, вăл кашни самантрах çак лăпкă тавралăха вилĕм сапма тытăнма пултарнă...

Йĕплĕ пралук патне çитсен, вĕсем шалалла кĕмелли май шырама пикенчĕç. Вăрахчен упаленсе пычĕç пралук çумĕпе. Пĕр лупашкаллăрах вырăнта вара самаях пысăк шăтăк тупăнчĕ те, туссем ялалла кĕрсе кайрĕç.

...Питĕ хăюллă "экскурси" пулчĕ ку. Тăшман йăва çавăрса ларнă ял тăрăх разведчиксем икĕ сехет ытла сăнаса çӳрерĕç. Пĕр çуртран тепĕр çурт патне, пĕр йывăçран тепĕр йывăç кутне куçса пырса, "хыпашламан" пĕр кĕтес те хăвармарĕç. Ăçта мĕн пуррине, ăçта мĕн вырнаçтарнине самаях пĕлекен пулса çитрĕç. Тăшман кунта чăнах та питĕ çирĕппĕн кĕрсе ларнă иккен, темĕн тĕрлĕ укрепленисем туса, хăй çĕр ăшне чакаланса пытаннă, унтан ăна хăватлă вут-çулăмпа çеç çунтарса кăларма май пулнă. Хăш тĕлне ытларах çунтармалли халь паллă ĕнтĕ!

Акатовпа Быстров ялăн тепĕр хĕрринелле шуса кайчĕç-

– Вĕсем пире ку енчен кĕтмеççе, кунта хурал сахалтарах пулма кирлĕ, – тесе шут турĕç вĕсем.

Анчах кунта та пралук карнă-мĕн.

– "Круговая оборона" тунă, халерсем, – терĕ Акатов. – Хытă хăраççĕ иккен!..

– Чĕрисем вырăнта мар ĕнтĕ, паллах...– ун шухăшне çирĕплетрĕ Быстров.

Сасартăк туссем мал енчен хăйсем патнелле икĕ çын мĕлки килнине курах кайрĕç. Çав самантрах вĕсем пĕр сарай çумне, хӳтте йăпшăнчĕç. Лешсем Акатовпа Быстров çинеллех пыраççĕ. Кăшт тăхтасан, лайăхах асăрхама май пулчĕ: иккĕшин те кăкрисем умĕнче автоматсем çакăнса тăраççĕ. Паллах, кусем тăшман салтакĕсем...

– Мĕн тăвăпăр?–тусĕнчен шăппăн ыйтрĕ Быстров.

– Капут тăвăпăр, мĕн тата, – терĕ Акатов, çăматă кунчи ăшне чикнĕ штыка туртса кăларса. – Сан кинжал пур-и?

– Çук…

– Апла пулсан, автоматран магазинне уйăр та пăшал кĕпçипе çапма хатĕрлен. Хамăр тĕле çитсен, эпĕ малти çине сиксе ларатăп, эсĕ – кайрине тирпейле... Асту, ĕçе питĕ хăвăрт тăвас пулать, шав-мĕн ан пултăр, – вĕрентрĕ Акатов.

– Пĕлетĕп...

Урăх вĕсем пĕр сăмах та чĕнмерĕç, кашниех хăйне хăй çак темиçе самантран пулмалли тытăçăва хатĕрлерĕ. Кĕçĕр вĕсем гитлеровецсене курчĕç, анчах вĕсене пурне те тивме май килмен: ыттисем сиссен вара пĕтĕм разведка харама кайма пултарнă. Халь ĕнтĕ, никам курман çĕрте, çак икĕ "фрица" ниепле те тĕрĕс-тĕкĕллĕн ирттерсе ярас килмен. Ытла та аллах пырса кĕнĕ-çке вĕсем!

Гитлеровецсем вĕсен тĕлне çитрĕç... Иккĕшĕ те, шăннипе, кукăрăлсах ларнă, аллисене хире-хирĕç çаннисем ăшне чикнĕ, йывăç тĕплĕ кĕççе атăсемпе шаклаттарса пыраççĕ...

Акатов чавсипе Быстрова кăшт кăна тĕртрĕ те малти салтакĕ çине арăслан пек сиксе ăна çĕре персе антарчĕ. Унпа пĕрлех Быстров та кайрине пусса антарса çăварне хупларĕ. Ĕç питĕ хăвăрт, темиçе самант хушшинчех пулса иртрĕ: нимĕçсем пĕр сас та кăлараймарĕç. Туссем, часрах вĕсен кĕсйисенчи хутсене кăларса илсе, автомачĕсене çакрĕç те хирелле шăвăнчĕç.

– Трофей те пулчĕ, – терĕ Акатов, йĕплĕ пралук хыçне тухсан. – Атту эп кĕçĕр пушă алăпах таврăнмалла пулать пуль тенĕччĕ.

Туссем хир тăрăх хăш чух упаленсе пычĕç, тепĕр чух пĕшкĕнсе чупрĕç. Тепĕр икçĕр метр кайсан сылтăмалла пăрăнмалла та – çырма пулать, унта вĕсене ытти юлташĕсем паçăрах кĕтеççĕ пуль ĕнтĕ. Епле пулнă-ши вĕсен ĕçĕ? Мĕн-мĕн курса тухнă-ши вĕсем?

– Чим!– терĕ сасартăк Акатов, кукленсе ларса.– Куратăн-и? Пăх-ха...

– Мĕн?

– Авă, малта...

Быстров тинкеререх пăхрĕ. Ялтан çырма еннелле умлăн-хыçлăн пĕр 10-12 çын утать иккен.

– Е разведкăна, е боевăй охраненине каяççĕ, – пăшăлтатса илчĕ Акатов.–Мĕн те пулин тăвас пулать, тусăм... Мĕнле шутлатăн? Курса тăнă çĕртех ашкăнма памастпăр пуль! Тăн кĕртер пăртак.

– Мĕн тăвас шуту пур?

– Атя, вĕсен çулне пӳлетпĕр! Засада тăватпăр та, автоматсенчен... Питĕ чаплă номер пулать!

Ку шухăшпа Быстров пĕр сăмахсăрах килĕшрĕ. Вĕсем часрах юр ăшĕнчен сиксе тăчĕç те ял пуçĕнчен тӳрĕрен-тӳрĕ çырма хĕрринелле чупрĕç. Самаях мала кайсан, пĕр лутрарах йывăç хыçне чакаланса кĕрсе выртрĕç.

– Ман командăсăр нимĕн те ан ту, – терĕ Акатов. Вĕсен нумай кĕтмелле пулмарĕ. Туссем майлăрах вырнаçса выртсан, пĕр вунă минутранах гитлеровецсем вĕсем патнелле кĕпсĕртетсе çитрĕç. Акатов пĕрерĕн-пĕрерĕн шутласа выртрĕ вĕсене: 12 çын. Пурте автоматсемпе...

– Пуçлар! – терĕ те пĕр хушă сывламан пек выртнă Акатов, спусковой крючок çине пусрĕ. Быстров та умлăн-хыçлăн темиçе черет кăларса ячĕ. Вара çавăнтах пилĕк-ултă фашист кĕлетки юр сине тĕшĕрĕлсе анчĕç, вĕсем кăшкăрни, ахлатни илтĕнчĕ. Пирĕн туссем ăнран тухса кайнă тăшмансене таттисĕр çунтарчĕç, хăйсене çакăн пек тапăнасса ниепле те кĕтменскерсем, вĕсем ним тума пĕлмерĕç: ăçталла тармалла, епле хăтăлмалла?

Çапах та, кăшт тăрсан, гитлеровецсем пирĕн разведчиксене асăрхарĕç, вĕсенчен чĕррĕн юлнисем унтан та кунтан пеме тытăнчĕç. Сывлăш автоматсем шатăртатнипе тулса ларчĕ. Çав вăхăтрах ял енчеи темиçе мина çинçен уласа килни илтĕнчĕ, вĕсем çырма хĕрринчен инçетре те мар ÿксе шартлатрĕç. Ял енче пĕр харăсах темиçе пулемет ĕçлеме тытăнчĕ...

Фашистсен станĕнче паника пуçланчĕ...

Разведчиксем, текех кунта тытăнса тăма юраманнине пит лайăх ăнланса, хамăрăн еннелле васкарĕç. Йăпăртлăх чарăнса автомачĕсенчен кĕскен-кĕскен шатăртаттарса илеççĕ те тăрса чупаççĕ, переççĕ те чупаççĕ.

Сасартăк вĕсенчен инçетрех те мар мина кĕрĕслетсе çурăлчĕ. Быстров ÿкрĕ, унăн хăлхисем ним илтми хупланса ларчĕç... Акатов ун патне чупса пычĕ.

– Лекрĕ-и?– хăранă сасăпа ыйтса кукленчĕ вăл ун патне.

Быстров çĕкленесшĕн пулчĕ, анчах çавăнтах йывăррăн йăнăшса ярса, каялла ÿкрĕ.

– Пĕтрĕм пулас...

– Ан лĕпĕртет! Тен, ытла хытах мар?– хыпкаланса илчĕ Акатов. – Каяс пулать вĕт, вĕсем хыççăнах хăвалаççĕ ĕнтĕ...

– Пултарай...мастăп... – татах йынăшса илчĕ Быстров.– Урасем... сылтăм... ала... Эс пĕчченех кай, пĕлтер...

– Ну, ку сăмаха пăрах эсĕ!– çиленчĕ Акатов.– Çăлăнсан – иксĕмĕр те çăлăнатпăр, пĕтмелле пулсан та – пĕрле!

Вăл хăвăрт кăна йĕри-тавралла пăхса илчĕ. Çав самантрах, пĕрин хыççăн тепри, пĕлĕтелле икĕ ракета чашкăрса хăпарса кайрĕç. Уйра кăнтăрлахи пекех çап-çутă пулса тăчĕ. Кунпа пĕрлех тăшманăн пулемечĕсем тата хытăрах ĕçлеме тытăнчĕç. Çутăлакан пульăсем разведчиксен çуммипех шăхăрса иртсе юр ăшне тăрăнаççĕ. Акатов лап выртрĕ.

– Сăпса йăви хускалчĕ, – терĕ вăл, – часрах, хăвăртрах шăвас пулать... Кайрăмăр, Гриша! Çырмана анса сурансене çыхăпăр та...

Анчах Быстрое ăна хирĕç нимĕн те чĕнмерĕ, каллех йынăшса илчĕ çеç. Вара Акатов ăна ерипен çĕклесе çурăмĕ çине хучĕ те, юр ăшне пĕçĕ кăкĕ таранах путса, темиçе утăм малалла ярса пусрĕ. Çав вăхăтра пĕлĕтелле татах ракетăсем пĕрхĕнсе хăпарчĕç, пулеметсем малтанхинчен те вăйлăрах пеме тапратрĕç.

– Тытасшăн, çĕленсем... – вăрçса илчĕ Акатов. Вăл часрах маскхалат айĕнчи шинельне хывса юр çине сарчĕ, тусне ун çине вырттарчĕ. Унтан пĕр автоматне хăй мăйĕнчен çакрĕ, виççĕшне – тусĕ çумне вырнаçтарчĕ.

– Ну, чипер вырт, Гриша, тӳс епле те пулин!

Çак сăмахсемпе шинелĕн пĕр аркинчен тытса, вăл Быстрова çырманалла туртса анса кайрĕ. Çырма тĕпне çитсен, çав тери васкаса, суранĕсене унăн-кунăн çыхкаларĕ: ӳчĕпе тумтирĕ те юнланса пĕтнипе тĕттĕм çĕрте суранĕсене лайăххăн тупса палăртма пулмарĕ çав. Çакна вара лайăх ăнланчĕ: унăн тусĕ питĕ йывăр суранланнă, ăна часрах медпункта çитерес пулать...

Акатов ытти юлташĕсем çинчен аса илчĕ, анчах малтан калаçса татăлнă вырăна каясси çинчен халь шухăшламалли те пулмарĕ унăн. Быстрова сĕтĕрсе кайма йывăр, кунта пĕччен хăварма – каллех юрамасть.

– Тӳрех полка каяс, – шут турĕ те вăл, Быстрова шинель çине лайăхрах майласа вырттарчĕ.

– Гриша, ну, мĕнле эс?

– Пуç çаврăнать... – вăйсăррăн ответ пачĕ Быстров.

– Тен, эрех ĕçĕн пăртак? Флягăра пур манăн...

– Çук, кирлĕ мар... Каяр луччă... май пулсан...

Акатов хăйĕн тусĕ выртакан шинелĕн аркинчен çирĕппĕн тытса лартрĕ те сăрталла чакаланма тытăнчĕ. Сăрта хăпарса çитсен, сывлăш çавăрма, пĕр-ик минут пек канса выртрĕ, шинель çинчен шуса анма пуçланă юлташне тӳрлетсе вырттарчĕ, унтан тӳрех вăрман çине çул тытрĕ. Темиçе хутчен те чарăнса, тусне тĕрĕслесе пăхрĕ: лайăх выртать-и вăл, мĕнлерех сывлать... Малтанах Быстров хăйĕнчен ыйтнисене хирĕç ответ паратчĕ, унтан пачах халтан кая пуçларĕ пулмалла – калаçми пулчĕ. Акатова ку питех те пăшăрхантарчĕ, темрен-тем пуласран хăраса, вăл мĕнпур вăйĕпе сĕтĕрчĕ ăна вăрман

еннелле. Епле пулсан та, ăна часрах медпункта çитерсе, тухтăрсен аллине памалла. Хăй тарласа лачкам шыва ÿкрĕ, чĕри унăн мăлатук пек шаккаса тăрать, пуçĕ пĕçерекен пулса çитрĕ...

Акă ĕнтĕ вăрман та инçе мар. Пулсан пулĕ пĕр икçĕр метр, унтан ытла мар. Акатов юлашки вăй пухсах туртрĕ хăйĕн тусне.

– Çитетпĕр, часах çитетпĕр...

Анчах тăрук чарăнмалла пулчĕ. Хыçалтан ракета çутатрĕ те харăсах – инçетрен те мар пек – тăшман пулемечĕсем усал йытăсем пек вĕрме тытăнчĕç.

– Чăк-чак! чăк-чак! – пыра-пыра тăрăнчĕç пульăсем юр ăшне.

– Сăртран переççĕ кусем. Вилесем патĕнчен... – тавçăрса илчĕ Акатов. – Начар-ха ку, лекме те пултарать!

Обстрел айĕнчен тухас тесе, вăл сылтăмалла пăрăнса кайрĕ. Уссиех пулмарĕ – нимĕçсем халь минометсенчен пеме тытăнчĕç. Пирвайхи мина туссенчен пĕр улт-çичĕ метр малта çурăлчĕ, иккĕмĕшĕ – хыçалта... Вĕсем çине малтан та, кайран та юр сирпĕнчĕ.

– Вилкăна лекрĕмĕр! Неушлĕ пĕтетпĕр? – шăлне çыртса лартрĕ Акатов. Шинель аркинчен хытăрах тытрĕ те тата сылтăмарах кайма тытăнчĕ. Çав вăхăтра пуç тăрĕнче тепĕр мина шăхăрни илтĕнчĕ. Самантранах вăл, тăмана вĕçнĕ пек лăпăртатса, разведчиксемпе юнашар юр ăшне пашт! пырса ÿкрĕ...

Пулать те çав этемĕн телей! Мина çурăлмарĕ. Юр ăшне пырса ÿксенех, вăл хăйне тавра çил-тăман кăларса çаврăнчĕ, унтан вăйсăрланнăçемĕн вăйсăрланса пырса, юлашкинчен темиçе хут "Фăр-р... фар... фр..." туса илчĕ те лăпланчĕ. Анчах халь Акатов ниçталла кайма пĕлмерĕ, тусĕ çумне йăпшăнса выртрĕ. Ывăнса çитнипе питĕ йывăррăн хашкаса сывларĕ вăл.

– Ваня... – хуллен кăна сас пачĕ çав хушăра Быстров. Минăсем шартлатнипе кăштах тăна кĕчĕ пулмалла. – Ваня...

– Мĕн?– пуçне кăштах çĕклерĕ Акатов.

– Кай эсĕ... Манпа ĕç тухас çук, хăвна çăл. Кунта иксĕмĕр те пĕтсен, разведка сая каять... Ав, епле перет вăл... Кай, ман çине ан пăх...

– Ухмах эсĕ,– терĕ ăна хирĕç Акатов, – юлташа пăрахса хăваратăп пулать вара! Çитетпĕр ĕнтĕ...

– Асту, Ваня... Чăнах кай...

– Вырт чипер!

Минăсем сулахаярах ÿкме тытăннине кура, Акатов каллех вырăнтан хускалчĕ. Тек вăл пĕрре те чарăнмарĕ, вăрмана пырса кĕрсен тин пĕр вата юман хыçĕнче кăштах канса тăчĕ те татах малалла туртса кайрĕ хăйĕн тусне.

Пилĕк сехет тĕлĕнче вăл ăнран кайнă Быстрова хĕрлĕ хĕрес çакнă çĕрпӳрте илсе çитерчĕ.

– Тем пулсан та, вилме парас марччĕ!–терĕ вăл çамрăк хĕр-фельдшера, ывăнса çитнипе аран сывласа. – Каччи пит маттур, разведчик...

Фельдшерпа санитарсем Быстрова часрах укол турĕç, суранĕсене тасатрĕç, эмел сĕрсе çыхрĕç. Быстров пĕрре те хускалмарĕ, вилнĕ пекех выртрĕ.

– Начар...– терĕ фельдшер, унăн алтунинчи юн тымарне чылайччен тытса тăрса. – Пульс питĕ вăйсăр, юн нумай çухатнă...

– Мĕн тăвас пулать-ха эппин?

– Часрах медсанбата илсе каяс пулать, эпир кунта текех ним тума та пултараймастпăр...

– Илсе каяр эппин часрах!

– Халех санитарсене яратăп...

Акатов фельдшера куçĕнчен пăхрĕ.

– Вĕсемпе пĕрле эпĕ те каятăп! Пĕлетĕр-и, вăл пĕрре ман пурнăça çăлнă, халь манăн ăна çăлас пулать!

– Вăхăту пулсан, кай, ара, – Акатов чĕререн ыйтнине ăнланчĕ фельдшер.

Ним хускалман Быстрова çуна çине илсе тухса хучĕç. Унпа юнашар санитар вырнаçрĕ. Акатов тилхепене тытса туртрĕ те, минутранах лав йывăçсем хушшинче курăнми пулчĕ. Акатов пaçăрхинчен те ытларах пăлханчĕ: неушлĕ Гриша вилсех кайĕ? Çук, пулма пултараймасть! Епле вилтĕр вара Гриша Быстров? Разведкăна кампа çӳрес пулать вара? Чи хăюллă, паттăр юлташ...

Пилĕк километр хушши тем пекех вăрăм туйăнчĕ. Çуна çинче суранлă çын мар, урăххи пулнă пулсан, лашана çил-тăман çеç кăларттармалла, анчах та юрамасть, çулĕ шăтăк-путăклă, çуна ытла хытă сиктерет...

Майĕпе тул çутăлма пуçларĕ. Хĕвел тухасса систерсе, пĕлĕт хĕрри хĕрелсе килчĕ – çĕнĕ кун çуралчĕ. Шăп çав вăхăтра Акатов медсанбат вырнаçнă ял хĕрринчи чул çурт тĕлне çитсе чарăнчĕ. Быстрова хăй аллипех çĕклесе кĕчĕ те ăна кушетка çине хунă-хуманах:

– Ăçта сирĕн чăн асли? – тесе ыйтрĕ.

– Мĕн тума кирлĕ вăл сана?– ыйтрĕ питĕ ывăннă сăнлă ватăрах сестра.

– Кирлĕ! Хăшĕ пулать вăл ?

Юнашар алăкран пысăк куçлăхлă, шĕвĕртерех сухаллă, шур халат тăхăннă, самăр арçын тухрĕ.

– Мĕн пулнă, юлташ?

– Хиселплӗ тухтăр! – ун патнелле пычӗ Акатов, темшӗн ҫӗлӗкне хывса. – Эсир тем те тума пултаратăр...– Унăн сасси чӗтренсе кайрӗ. – Тархасшăн, ҫăлăр ҫак боеца... Эп сире уншăн виличчен те манмăп. Алтайран парне ярса парăп, манăн хам вӗлернӗ упа тирӗ пур...

– Мӗн тума кирлӗ ку калаҫу?– тӗлӗнчӗ тухтăр. – Эпир аманнисене пурне те пӗр пекех пăхатпăр, пирӗншӗн пурте хаклă.

Акатов тата темскер каласшăнччӗ – сăмахӗ пырне ларчӗ, калаймарӗ. Быстрова халь ҫеҫ тухтăр тухнă пӳлӗме йăтса кӗртрӗҫ. Акатов пӗчченех тăрса юлчӗ. Малалла мӗн тумаллине пачах та пӗлмерӗ вал. Кабинет алăкӗ патне пычӗ те юпа пек хытса тăчӗ. Унăн тем пекех алăка уҫса шалалла пăхса илес килчӗ, анчах больница таврашӗнче ун пек тума юраманнине пӗлнипе хăюлăх ҫитмерӗ. Ҫапах та, кăшт тăрсан, вăл хăлхине алăк ҫумнех илсе пырса, итлеме тытăнчӗ. Малтан пӳлӗмри ҫынсем мăкăртатрӗҫ кăна, унтан вӗсен сăмахӗсем уҫҫăнах илтӗнекен пулчӗҫ.

– Халех юн ярас пулать, ҫăлмалли май ҫав кăна, – терӗ арҫын сасси (куҫлăхлă тухтăр пулмалла).

– Юн ҫук, военврач юлташ, – ответ пачӗ ăна хӗрарăм сасси.

– Епле ҫук?

– Ӗнер ҫеҫ пӗтрӗ, Алексей Петрович, паян илсе килеҫҫӗ...

– Ним чухлӗ те юлман-и?

– Пӗр кубик та ҫук...

– Апла пулсан, шанчăк сахал... Унăн юн нумай кайнă...

Акатов пӗтӗмпех ăнланчӗ: Гришăна ҫăлма халех юн кирлӗ, медсанбатра юн ҫук... Вăл пӗтӗм кӗлеткипе ҫӳҫенсе илчӗ, ҫамки ҫине пăрҫа пек шултра тар тапса тухрӗ... Ҫав вăхăтрах унăн сылтăм алли алăк хăлăпӗнчен карт! туртрӗ.

– Тухтăр юлташ! Каҫарăр...

– Мӗн кирлӗ?– тарăхса пăхрӗҫ ун сине пӳлӗмрисем.

– Сире юн кирлӗ... Каҫарăр, эп итлесе тăтăм...

– Вара мӗн?

– Илӗр ман юна! Мӗн чухлӗ кирлӗ, ҫавăн чухлӗ илӗр, эп вăйлă, ман юн нумай... Ку боец – ман тус вăл, ҫапăҫуран та эп ҫӗклесе тухрăм ăна!– пӗр чарăнмасăр, автоматран пенӗ пек, каласа тăкрӗ Акатов.

Пӳлӗмрисем кăна хирӗҫ тăруках нимӗн те каламарӗҫ, пӗр-пӗрин ҫине пăхса илчӗҫ ҫеҫ. Акатов кӗтсе тăчӗ...

– Санăн юн хăш группа, пӗлетӗн-и? – тесе ыйтрӗ унтан пӗр хӗрарăмӗ.

– Пӗрремӗш! Акă, кунта та ҫырнă... – Акатов кăкăр ҫинчи кӗсйинчен красноармеец кӗнекине туртса кăларчӗ. – Манăн тусăн та ҫавах, пирӗн пӗр группа!

Пӳлӗмрисем халь пурте тухтӑр ҫине пӑхрӗҫ. Тухтӑр пуҫӗпе сулса илчӗ:

– Иккӗшинне те тӗрӗслесе пӑхӑр... Май килет пулсан, илсе ярас.

– Май килет, килет!– хӗпӗртесе кайрӗ Акатов. – Эп ӑна тӗп-тӗрӗс пӗлетӗп! Улталамастӑп ӗнтӗ...

– Юрӗ, юрӗ, ӗненетпӗр, – вӑл хытӑ хыпкаланнинчен кулса илчӗ пӗр хӗрарӑм. – Саланӑр.

...Юн илсе ярасси ӑнӑҫлӑ пулса иртрӗ. Трубка тӑрӑх юлашки тумламсем Быстровӑн юн тымарне кӗрсе кайсан, тухтӑр куҫлӑхне хывса шӑлчӗ те, ҫаплах кӗтсе ларакан Акатов патне пырса, ӑна хулпуҫҫинчен лӑпкаса илчӗ:

– Ан пӑлхан, санӑн тусу халь тата ҫӗр ҫул пурӑнма пултарать. Ҫӑлтӑн эсӗ унӑн пурнӑҫне!

– Спаҫҫипӑ сире! Пин хут тав тӑватӑп!– тухтӑр аллине тытса чӑмӑртарӗ Акатов. – Ӗмӗрне те манмӑп!..

Унтан вӑл урама тухрӗ те, хӑйне кӗтсе тӑракан лав ҫине ларса, разведкӑра мӗн курнипӗлнисем ҫинчен взвод командирне ҫитсе пӗлтерме васкарӗ.

Унӑн чӗри ҫав тери савӑнӑҫлӑн тапса пычӗ.

1942, апрель. Гжатск патӗнче.

Агаков, Л. Юлташ пурнӑҫӗ : [калав] // Агаков, Л. Этем телейӗ / Леонид Агаков. – Шупашкар, 1959. – С. 188-204.